

XI. ZASADY WYDAWNICZE

Badacz decydujący się na publikację źródła może albo wybrać wydanie fototypiczne, albo przygotować edycję krytyczną. Pierwsza metoda jest bezdyskusyjnie lepsza dla specjalistów (historyków, filologów itp.), jednak pozostaje materiałem surowym i nieobrobionym. Paradoksalnie może się okazać niedokładna. Z taką sytuacją spotykamy się, gdy fotografia zniekształca oryginał i nie pozwala na prawidłowe odczytanie i – co za tym idzie – zanalizowanie tekstu. Wówczas odbiór takiego przekazu słabnie. Jak już wiele razy sygnalizowaliśmy, dwa z wymienionych rękopisów *Kroniki halicko-wołyńskiej* doczekały się edycji fototypicznej, która ukazała się w USA w 1990 r. (w ramach serii *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. VIII). Chodzi o zwody chlebnikowski-ostrogski i pogodinski-czetwertyński. Niestety zostały one wydane z mikrofilmu. Efekt jest taki, że w wydaniu tym nie widać glos zapisanych jaśniejszym kolorem oraz wszelkie zabrudzenia kart rękopisu (z zastrzeżeniem, że w rękopisie tekst jest w pełni czytelny) oddane są w postaci ciemnej plamy, czyniąc odczyt wyrazów niemożliwym⁴⁶⁸. Zaletą zaś edycji krytycznej jest fakt, że staje się dostępna dla wszystkich i jest sporym ułatwieniem również dla specjalistów. Właśnie na tę ostatnią formę rozpowszechnienia *Kroniki halicko-wołyńskiej* się zdecydowaliśmy. Mamy świadomość, że stanęło przed nami trudne zadanie – wydać z wykorzystaniem współczesnej techniki i procedur tekst średniowieczny, tak by jego specyfika została w miarę możliwości zachowana, ale również, aby samo wydanie było zrozumiałe dla badaczy, którzy po nie sięgną. W związku z czym musieliśmy przyjąć i konsekwentnie stosować określone zasady wydawnicze.

W wydaniu zastosowaliśmy nieco zmodyfikowaną instrukcję wydawniczą A. Wolffa⁴⁶⁹ oraz zalecenia D. S. Lichaczowa⁴⁷⁰ i O. W. Tworogowa⁴⁷¹. Braliśmy też pod uwagę praktykę edytorską wydawców nowych tomów serii *Полное Собрание Русских Летописей, Monumenta Poloniae Historica* oraz

⁴⁶⁸ Rozwiązaniem idealnym, lecz kosztownym, wydaje się wszechstronnie komentowane wydanie krytyczne, opatrzone jednak wysokiej jakości reprodukcjami publikowanego zabytku, umożliwiającymi zainteresowanym konfrontację oryginalnego tekstu z jego autorską interpretacją, jaką jest zawsze – mimo najbardziej nawet rygorystycznego przestrzegania zasad wydawniczych – edycja krytyczna. Mamy nadzieję, że postępujący rozwój techniki upowszechni ten sposób podejścia do publikowania źródeł.

⁴⁶⁹ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. I, 1957, s. 155–181. Mamy świadomość, że A. Wolff stworzył swoją instrukcję przede wszystkim dla źródeł łacińskich, jednak po wprowadzeniu drobnych modyfikacji jego instrukcja może być skutecznie stosowana również dla wydań cyrylicznych.

⁴⁷⁰ Д. С. Лихачев, współopr. А. А. Алексеев, А. Г. Бобров, *Текстология на материале русской литературы X–XVII вв.*, Санкт-Петербург 2001, s. 470–559.

⁴⁷¹ О. В. Творогов, *Археография и текстология древнерусской литературы*, Москва–С.-Петербург 2009, s. 78–92.

Monumenta Germaniae Historica. Uwzględniać również musieliśmy doświadczenia własne wpływające ze specyfiki przygotowywanych rękopisów.

W edycji wykorzystana została czcionka Litopys New Roman⁴⁷². Litery niewystępujące w tej czcionce, czyli: „Ѡ” (charakterystyczna dla wszystkich rękopisów) i „Ѣ” (z rękopisów ipatiewskiego, chlebnikowskiego i pogodinskiego), oddaliśmy odpowiednio przez „ш” i „з” (charakterystyczne dla rękopisów Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego). Pozostałe litery zostały zachowane dla poszczególnych rękopisów, jak pokazuje poniższe zestawienie.

Litera współczesna	Stosowanie w rękopisie:				
	ipatiewskim	chlebnikowskim	pogodinskim	Bundura/Jarockiego	jermołajewskim
И	И	и, ѣ	и, ѣ	и, ѣ	и, ѣ
Я	А, Ѧ	А, Ѧ	А, Ѧ	Ѧ	А, Ѧ
у, ю	оу, ѣ, ю, у	оу, ѡ, ѣ, ю, у	оу, ѡ, ѣ, ю, у	у, ѣ, ю	оу, ѣ, ю, у
З	З	с, з	З	З	З
Кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс
Ѣ, е, и	Ѣ, е,	Ѣ, е, и	Ѣ, е, и	Ѣ, е, и	Ѣ, е, и

Jak już wcześniej zaznaczono, podstawę wydania stanowi rękopis chlebnikowski-ostrogski, uzupełniony o warianty z czterech latopisów południoworuskich powstałych do połowy XVIII w.: ipatiewskiego, pogodinskiego, Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskiego. Za wariant uznaliśmy każdą różnicę, nawet zapisanie wyrazu innymi literami, charakterystycznymi dla czasu powstania danego kodeksu. Dzięki temu czasochłonnemu zabiegowi, badacze będą mogli porównywać i śledzić różnice językowe i uwspółcześnienia występujące w latopisarstwie południowej Rusi od 1. poł. XV do 3. dekady XVIII w.

Zrezygnowaliśmy z dodania wariantów z dwóch pozostałych rękopisów: tzw. rękopisu krakowskiego, gdyż jest to przepisana pod koniec XVIII w. łacińskimi literami kopia kodeksu pogodinskiego, oraz ze sporządzonej w 1816 r. kopii rękopisu ipatiewskiego, przechowywanej w RGADA w Moskwie. Oba wymienione rękopisy nie mają bowiem znaczenia dla ustalania lekcji zabytku, stanowiąc – według wskazania Wolffa – kopie dalszorzędne, które nie muszą być uwzględniane jako odmiany tekstowe.

Interpunkcja zgodnie z instrukcją Wolffa została zmodernizowana do współczesnego języka rosyjskiego (podobnie ortografia). Mamy świadomość, że o ile w przypadku rękopisów: ipatiewskiego, chlebnikowskiego i pogodinskiego, ta metoda nie budzi zastrzeżeń, o tyle przy wariantach z rękopisów

⁴⁷² Jest to czcionka stabilna, którą można konfigurować tekst zapisany zarówno łąką, jak i cyrylicą.

Bundura/Jarockiego i jermołajewskim już tak. Obydwa kodeksy były pod wpływem ówczesnej, tzn. siedemnasto- i osiemnastowiecznej ortografii polskiej i ukraińskiej. Konsekwentnie jednak w edycji krytycznej stosuje się do wszystkich wykorzystanych kodeksów zmodernizowaną interpunkcję i ortografię. Zwracamy również w tym miejscu uwagę na problem prawidłowego odczytania „и”, które w tekstach do XVII w. (czyli do momentu, gdy wyrazy zaczynają być dzielone) ma trzy znaczenia: zaimka osobowego w liczbie pojedynczej, przecinka lub spójnika.

Wszystkie skróty zostały rozwinięte (np.: Бгъ-Б[о]гъ, Бца-Б[о]городица, снь-с[ы]нь itp.), zaś po wyniesionych literach wstawione w nawiasach kwadratowych odpowiednie jery, np.: пут[ь], един[ь], вес[ь] itd. Po wyniesionych literach „ж” i „ч” wstawiono „е”, np.: никоμούж[е], реч[е]. Po wyniesionym „т” stosowano konsekwentnie „ь”, chyba że wyraz był w infinitiwie – wówczas „и”. Wszystkie pajerki zostały wstawione w nawiasach kwadratowych. W tekście zaś oznaczono inwersję występującą w wariantach innych kodeksów. Każdy tekst dzieli się na słowa i frazy, które należy w odpowiedni sposób oddać. Dlatego też w edycji zastosowane są przypisy literowe do poszczególnych wyrazów⁴⁷³. Osobny odnośnik, dla większej czytelności, zastosowany został dla fraz (celem zaznaczenia utraty tekstu w innych kodeksach, lub inwersji). Poprzez przypis typu ^{a-a} oznaczono zaś wyrazy i frazy, które występują w dopełniających podstawę rękopisach. Ponadto, na marginesie odnotowano glosa, zachowując wysokość wersu, na którym występuje. W przypadku glosy na dole lub na górze strony zastosowano przypis literowy umieszczony za oznaczeniem kolejnej karty/kolumny, np.: „...семой: || (379r/773)^a ко...”. Ponadto w tekście zachowano podkreślenia glosatora bez oznaczania tego przypisami literowymi, co w naszym odczuciu utrudniałoby jeszcze odbiór tekstu.

Miejsca nieczytelne w podstawie wydania oznaczyliśmy pięcioma kropkami. Dotyczy to sytuacji, kiedy atrament zupełnie wyblakł lub tekst został uszkodzony, nie uważamy zatem za konieczne umieszczanie dodatkowych wyjaśnień w przypisach.

Czytelnik spotka w tekście dwa rodzaje przypisów: 1) filologiczne – oznaczone literami łańskimi, oraz 2) rzeczowe – oznaczone cyframi arabskimi.

Ze względu na dążenie do uzyskania przejrzystości komentarzy, cytaty biblijne, a także z tzw. literatury przekładowej, potraktowaliśmy jak przypisy rzeczowe, a więc oznaczyliśmy cyframi arabskimi, choć zdajemy sobie sprawę, że istnieje dobra praktyka ich wyodrębniania i oznaczania za pomocą liter greckich.

Dariusz Dąbrowski
Adrian Jusupović
(przy udziale *Iriny Juriewej*)

⁴⁷³ W edycji krytycznej oraz Aneksie 2 na każdej stronie przypisy literowe zaczynają się od początku. W Aneksie 1 dla większej czytelności zastosowaliśmy ciągłość przypisów.